

УДК 37.022:371.3:002.2:81'373

О. Е. Жосан,

кандидат педагогічних наук, доцент

(Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського)

oleksandr1960@ukr.net

РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОГО ШКІЛЬНОГО СЛОВНИКАРСТВА В 20-Х – 50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті подано результати історико-педагогічного дослідження проблем навчальної лексикографії в Україні в 20-х – 50-х роках ХХ століття. Розглянуто основні напрями становлення і розвитку словника як виду навчальної літератури. Шкільний словник вперше розглянуто не лише як об'єкт мовознавства та лексикографічне явище, але й як явище педагогічне; особливу увагу приділено його дидактичному потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Словник як вид навчальної літератури починає вивчатися у 70-х роках минулого століття (Г. Богачова, В. Гак, П. Денисов, Ж. Дюбуа, К. Дюбуа, В. Морковкін, Л. Паламарчук, С. Поліковська, А. Супрун та ін.). Сучасні дослідники теоретичної лексикографії приділяють увагу й окремим проблемам розвитку навчальної лексикографії досліджуваного нами періоду (В. Авраменко, І. Кочан, О. Кровицька, Л. Струганець, В. Сімонок та ін.). Ґрунтовних досліджень проблем створення та використання словника як виду навчальної літератури ще не здійснювалося.

Метою статті є спроба дослідити процеси становлення й розвитку словника як виду вітчизняної шкільної навчальної літератури у 20-х – 50-х роках ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Становлення українського словника було зумовлено певними політичними процесами в нашій країні, суспільно-культурними потребами народу та станом літературної мови.

Період 1920 – початку 30-х років був визначним в історії української лексикографії, яка якісно збагатилась. Тоді були створені теоретичні засади словникарства. Характерною особливістю цього періоду було небачене розгортання лексикографічної діяльності. Переважну більшість словників було розроблено й видано з метою задоволення освітніх, культурних, економічних та інших потреб суспільства.

Головними інституціями 20-х – 30-х років, які здійснювали лексикографічну роботу, були Словникові комісії Академії наук. Вони своєю діяльністю заклали міцні підвалини біобібліографічної науки, зокрема започаткувавши розвиток термінологічної системи в Україні. Комісія для складання Словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху (пізніше – Комісія для складання Біографічного словника діячів України) (1918 – 1933 рр.), Постійна комісія для видання Історично-географічного словника української землі (1918 – 1930 рр.) при Першому Історично-філологічному відділі, Комісія для складання словника української живої мови при АН УСРР (1920 – 1930 рр.) та Інститут української наукової мови розробили Інструкції для складання словників – перші теоретичні засади для укладання українських словників [1: 337-390].

Видавалися різні види словників – від перекладних, термінологічних до фразеологічних, енциклопедій та різноманітних довідників.

В освітній практиці у 20-ті роки народжувалися, а теоретиками осмислювалися та відображалися в навчальній літературі методи й форми навчання, в яких у процесі спілкування виникав взаємний інтерес, взаємозбагачення і створювалися більш сприятливі умови для розвитку творчої пізнавальної діяльності: комплексна система, дослідницькі методи, Дальтон-план, метод проектів (Б. Райков, Б. Всесвятський, В. Ульяновський, К. Ягодовський, М. Горбунов, Б. Ігнат'єв, М. Григор'єв, С. Анан'їн, О. Музиченко, О. Залужний, А. Срібний, О. Парадиський, В. Таран, І. Свядковський, І. Соколянський та ін.).

У дидактичних пошуках 20-х – початку 30-х років І. Смагін відзначає спробу педагогічної інтерпретації методів комплексного навчання. У такому напрямку йшло обґрунтування дослідницьких методів у вітчизняній педагогіці цього періоду, а передова шкільна практика тих років довела великі можливості цієї ідеї, що відобразилося в різних видах навчальної літератури, зокрема й у нових (робоча книга, розсипний підручник, підручник-журнал тощо) [2: 112-114]. Докорінні зміни у системі освіти викликали також переосмислення ученими і практиками ролі й місця словника в навчальному процесі та у структурі шкільної навчальної літератури.

Розвиток *навчального* словникарства в Україні в 20-х роках був викликаний, передусім, необхідністю створення україномовної навчальної термінологіки [3: 15]. Створення величезної мережі україномовних шкіл і вищих навчальних закладів, видання мільйонними накладками україномовної навчальної літератури викликало необхідність розроблення української навчальної термінологічної лексики.

У дослідженні В. Авраменко [3] проаналізовано термінологіку шкільних гуманітарних і природничо-математичних дисциплін цього періоду та виявлено особливості процесу становлення навчальної термінологічної лексики: 1) орієнтація на засоби рідної мови; 2) використання в різних видах навчальної літератури вдалих термінів, що створені раніше; 3) подання термінів згідно з існуючими правописними нормами; 4) апробація новостворених термінів у навчальному процесі; 5) створення нових

© Жосан О. Е., 2013

термінів для визначення нових понять; б) калькування окремих термінів з інших мов; 7) активний пошук україномовних варіантів термінів, запозичених з інших мов.

Словотворчий термінологічний процес був пов'язаний із створенням норм правопису. Цим займалися педагоги, вчені, мовознавці, письменники (О. Синявський, В. Сімович, М. Скрипник, С. Смаль-Стоцький, К. Студинський, Є. Тимченко та ін.). Розроблені ними норми широко публічно обговорювалися. На Всеукраїнській правописній конференції в червні 1927 року було узгоджено центральноукраїнську й західноукраїнську традиції правопису, що дало змогу ліквідувати розбіжності в орфографічному оформленні термінів, затвердити правила правопису іншомовних слів, правила правопису українських та іншомовних географічних назв. Існуючі тоді правописні норми ("Найголовніші правила українського правопису", 1921 р.) у 1928 році були замінені новим загальноукраїнським правописом, тобто було досягнуто уніфікації термінолексики. Це спричинило розроблення нових термінологічних словників, підручників, інших видів навчальної літератури, в яких здійснювалася фіксація нових термінів із різних галузей науки, культури й економіки [3: 150].

Важливим напрямом роботи з укладання *навчальних словників* було створення термінів на національній основі, з використанням набутих раніше україномовних словотворчих засобів. Крім того, розроблялися нові вимоги до лексикографічного забезпечення підручникотворення, здійснювався добір термінологічної лексики для її використання в навчальному процесі.

Характерною ознакою термінолексики шкільної навчальної літератури (програм, підручників, словників тощо), як зазначає В. Авраменко, була певна непорядкованість (поширене використання синонімічних назв). Не давали бажаного результату при запровадженні україномовної термінолексики не завжди вдалі переклади з російської мови на українську деяких шкільних підручників, а також прагнення негайної українізації іншомовних термінів, поспішність при їх формуванні [3: 102].

У процесі використання термінолексики в навчальній літературі з предметів природничо-математичного циклу проявилися певні протиріччя між намаганнями наблизити українську термінолексику до міжнародних зразків та прагненням використання термінології суто українського походження. У процесі термінотворення застосовувався педагогічний принцип, що полягав у полегшенні засвоєваності основ наук. Укладач "Словника хемічної термінології" (1923 р.) О. Курило стверджувала, що при виборі принципів конструювання навчальних словників домінуючим має бути саме цей принцип. Для цього варто використовувати терміни, отримані в народній мові або створені на національному ґрунті. В інших природничих словниках та підручниках ("Словник хемічної номенклатури" С. Зенкевича, 1928 р., "Словник природничої термінології" Х. Полонського, 1928 р., "Початки біології" В. Рижова, 1930 р., "Словник біологічної термінології" С. Паночіні, 1931 р.) можна відстежити тенденцію використання як народної, так і міжнародної термінології. Те ж саме можна зазначити і стосовно укладання серії математичних словників ("Систематичний словник української математичної термінології" (1924 р.) М. Чайковського, "Практичний російсько-український словник математичної термінології" (1926 р.) О. Діденка, "Словник математичної термінології" (1925 р.) Ф. Калиновича та ін.) їх укладачі застосовували як міжнародні, так і українські народні терміни (дублетні назви). Широко використовувалися терміни, поширені в галицькій мовній практиці. У процесі кропіткої й плідної лексикографічної діяльності у 20-х роках більшість науковців і практиків прийшли до висновків, що термінологію, переважно, сформувати на національному ґрунті, одночасно впроваджуючи необхідні запозичення з інших мов. Проаналізувавши погляди дослідників історії української навчальної термінологічної лексики, В. Авраменко [3] виокремила такі здобутки й недоліки її впровадження в 20-х роках.

Здобутки: 1) розроблення й затвердження єдиного правопису, який ліквідував орфографічні розбіжності термінології; 2) розроблення української навчальної термінолексики для загальноосвітньої школи; 3) широке використання української навчальної термінолексики в різних видах шкільної навчальної літератури.

Недоліки: 1) процес створення української навчальної термінології не був достатньо продуманим і підготовленим, мав деякі ознаки політичної кампанії; 2) великий вплив на цей процес мали пуритичні ідеї, що пояснювалося прагненням значної частини укладачів словників створити навчальну термінологію на суто національному ґрунті.

Навчальне словникарство у ті роки ще не мало теоретичного обґрунтування. Навчальна лексикографія як галузь теоретичної лексикографії з'явиться лише наприкінці 60-х років. Але наявність різноманітних словників як певного результату термінологічної діяльності, наявність перших навчальних словників і шкільних підручників як практичного втілення цієї діяльності були вагомим важелем у розбудові національної освіти та розвитку навчального словникарства.

У 30-40-ві роки в СРСР продовжує розвиватися переважно *російське словникарство*. Важко переоцінити значення "Глумачного словника російської мови" Д. Ушакова в розвитку радянської лексикографії. На його основі одним із його авторів С. Ожеговим складено однотомний "Глумачний словник російської мови" за ред. С. Обнорського (перше видання 1949 р., 2-е, виправлене і доповнене, – 1952 р.). У радянській лексикографічній традиції словник С. Ожегова являє собою перший вдалих досвід

створення однотомного наукового нормативного словника. У ньому словниковий склад тогочасної російської літературної мови, в активній частині, знайшов широке відображення, стилістична оцінка слів досить точно передавала систему тогочасного слововживання. Велике наукове і практичне значення має здійснена в словнику нормалізація граматичних форм, орфографії та наголосів.

У 1955 р. вийшов із друку словник-довідник "Російський літературний наголос і вимова", підготовлений Інститутом мовознавства АН СРСР за ред. Р. Аванесова і С. Ожегова. До типу словника-довідника відноситься і великий "Орфографічний словник російської мови" Інституту мовознавства АН СРСР (редактори С. Ожегов і А. Шапіро). Вагоме наукове значення має вихід у світ в 1956 р. І тому чотири томного "Словника мови Пушкіна". У 1957 році вийшов з друку I том чотири томного "Словника російської мови" (літери А-Й, редактор А. Євгенєва), укладачі якого прагнули творчо користуватися позитивним досвідом попередніх російських лексикографів і врахувати досягнення радянської лексикологічної науки. Починаючи з середини 40-х років, державне видавництво іноземних і національних словників регулярно видає словники іншомовних слів.

Радянські академічні словники, на думку С. Бархударова, були далекі від досконалості: мали прояви непослідовності різного характеру, неточні тлумачення, спірні випадки розкриття семантичної структури слова, не завжди зрозумілі методики виділення та розміщення значень слів, принципи класифікації фразеологізмів, особливо спірні прийоми тлумачення семантично однорідних, близьких слів або окремих значень, тощо. Однак російська академічна лексикографія за сорок років свого розвитку пододала чималі труднощі й досягла певних успіхів [4: 32].

Крім академічних, видавалися і спеціальні шкільні словники російської мови. Наприклад, у вперше створений "Короткий словник літературознавчих термінів" (1952 р.) було включено близько 400 термінів, що охоплювали в основному мінімальне коло теоретичних понять, з якими можуть стикатися учні старших класів і які складають у своїй сукупності відомий цикл знань з теорії літератури. У 1955 та 1958 рр. словник перевидається. До нього в останньому виданні було включено близько 450 термінів.

У 1956 р. вийшов "Короткий словник синонімів російської мови", в якому зафіксовано близько 1500 слів.

У цей період регулярно масовими накладами видавалися орфографічні словники російської мови. З середини 30-х до кінця 50-х рр. було надруковано більше двадцяти видань таких словників. Найвідомішим з них був словник Д. Ушакова і С. Крючкова.

Отже, в СРСР в 30-ті – 50-ті рр. російська лексикографія перетворилася на провідну галузь прикладного мовознавства. Це було обумовлено необхідністю фіксувати російську та інші мови країни на сучасному етапі, закріпити мовні норми для багатьох досі безписемних і молодописемних мов, створити двомовні словники – російсько-національні та національно-російські (для мов народів СРСР), російсько-іноземні та іноземно-російські у зв'язку з викладанням цих мов і розширенням перекладацької діяльності. Суттєвий внесок у розвиток радянської лексикографії зробило Видавництво іноземних і національних словників, створене в 1937 р. на базі редакції словників Державного інституту "Радянська енциклопедія". За ініціативою головного редактора видавництва К. Марцишевської були розроблені принципи лексикографічної обробки слів і створення серій словників різного обсягу й призначення для кожної мови або пари мов [5: 84].

Серед природознавчих словників, якими користувалися вчителі та учні загальноосвітніх шкіл, можна назвати такі. Учпедгиз тричі видавав "Короткий довідник викладача природознавства". У вчителів географії й фізики популярністю користувалися також: "Довідник мандрівника і краєзнавця" в двох томах (1949–1950 рр.); "Геологічний словник" у двох томах (1955 р.); "Короткий економічний словник" (1958 р.); "Стратиграфічний словник СРСР" (1956 р.).

Після поновлення викладання в загальноосвітній школі трудового навчання та підвищення інтересу до політехнічної освіти виходить у світ "Короткий політехнічний словник" (1955 р.).

У зв'язку з пануванням в школі свідомо-порівняльного методу вивчення іноземних мов значним попитом серед учнів і вчителів у цей період відзначалися двомовні словники. У 30-40-х рр. найчисленнішими були російсько-німецькі та німецько-російські словники. Вони видавалися й перевидавалися кожні 2-3 роки. Після війни великими накладами почали видаватися російсько-англійські та англо-російські словники, дещо збільшилася кількість російсько-французьких, франко-російських словників. Це пов'язано із впровадженням викладання цих мов у загальноосвітніх школах. Наприклад, популярністю користувався словник-мінімум з французької мови для середньої школи (Л. Андреевська-Левенстерн та О. Карлович, 1955 р.).

Навчальних енциклопедичних словників у цей період видається мало. Значною подією було рішення Академії педагогічних наук РРФСР (1947 р.) про випуск "Радянської шкільної енциклопедії", яка згодом вийшла в Державному навчально-педагогічному видавництві.

На території УРСР лексикографічна діяльність, майже призупинена в 30-х роках, починає поступово відновлюватися лише в другій половині 40-х років. У 1946 році вийшов "Український правопис", що містив як додаток на 20 сторінках граматичну термінологію: українсько-російську і російсько-українську. У 1948 році видано "Російсько-український словник" Академії наук УРСР, адресований

працівникам науки, культури, і освіти, які в своїй науковій і практичній діяльності мають справу з українською мовою. Ця лексикографічна праця отримала позитивні рецензії в різних виданнях. Але серед суттєвих зауважень були закиди на недостатність опрацювання української частини окремих словникових статей, відсутність синонімів та деяких фразем, неправильний чи приблизний переклад окремих слів тощо. Цей словник викликав кілька публікацій щодо певної групи термінів чи спеціальної лексики у ньому. Це, зокрема, публікації М. Бойка "Про сільськогосподарську термінологію в "Російсько-українському словнику 1948 року", Л. Довганя "Про технічну термінологію в "Російсько-українському словнику 1948 року"; І. Кривецького "Про сільськогосподарську термінологію в "Російсько-українському словнику 1948 року" тощо. Вихідною мовою є російська [6: 76].

У 1948 році виходить із друку "Словник медичної термінології: Латинсько-українсько-російський" М. Книповича, складений за участю Л. Єрофєєва та А. Залкінда, де вихідною мовою вже була латинська. У 1949 р. видається "Колгоспна виробнича енциклопедія" у 2-х томах (головний редактор В. Мацкевич). Це був переклад російськомовного видання, що з'явився роком раніше [7: 74]. У 1953 р. побачив світ "Російсько-український словник географічних назв" А. Кара-Моско та М. Токарського. 1957 року в Сімферополі вийшов "Словник українсько-російської граматичної термінології і слів, зв'язаних із вивченням граматики" А. Кондратюка, що був складений згідно з розташуванням матеріалу в підручнику. Він був адресований учителям української мови Кримської області. Цього самого року Є. Кротевичем та Н. Родзевичем укладено "Словник лінгвістичних термінів", у якому містилася термінологія загального мовознавства, а також терміни європеїстики. Наукові критики поставилися до цього першого в Україні лексикографічного видання досить суворо, докоряючи упорядникам за численні пропуски термінів, деякі неточності або неправильні посилання на інші статті. Проте це був словник із вихідною українською частиною, який став настільною книгою для українських філологів та сприяв глибокому дослідженню лінгвістами своєї фахової терміносистеми [7: 75].

Крім лінгвістичної, мовознавці-термінологи займалися філософською та юридичною терміносистемами. У 1952 р. вийшов "Короткий філософський словник" за ред. М. Розенталя, П. Юдіна. Це був точний переклад російськомовного видання. Проте його поява викликала поновлення досліджень української терміносистеми (Д. Кирик "Про співвідношення понять "філософська лексика" і "філософська термінологія", "Спостереження над формуванням філософської термінології в українській літературній мові ХІХ ст."; О. Сербенська "Про розроблення української юридичної термінології", "З історії українських юридичних термінів").

У 1958 р. Н. Родзевич запропонувала для обговорення "Перспектив російсько-українського словника технічної термінології з інструктивними вказівками", який був надрукований у "Лексикографічному бюлетені". Він викликав певний інтерес у науковців, а зауваження і пропозиції враховувалися в процесі підготовки нового словника, який був виданий у 60-ті роки.

Отже, можемо зробити висновки, що у процесі кропіткої й плідної лексикографічної діяльності у 20-х роках більшість науковців і практиків прийшли до висновків, що термінологію, переважно, варто формувати на національному ґрунті, одночасно впроваджуючи необхідні запозичення з інших мов. Тоді ж розпочалося розроблення й широке використання української навчальної термінологічної лексики в різних видах шкільної навчальної літератури. Проте, цей процес тривав недовго. У середині 30-х років у зв'язку зі змінами політичної ситуації в СРСР розвиток українського словникарства призупинилося.

Висновки. Протягом 30-х – 50-х років словникарство розвивалося переважно в РРФСР. Тому учні загальноосвітніх шкіл УРСР, навіть україномовних, у процесі вивчення суспільствознавчих, природознавчих, мистецтвознавчих дисциплін та іноземних мов змушені були користуватися здебільшого російськомовними словниками, довідниками та енциклопедіями, оскільки подібних за змістом україномовних видань або бракувало, або не видавалося взагалі [8: 229]. Ситуація змінюється на початку 60-х років у зв'язку з реалізацією нової освітньої реформи. Саме тоді науковцям і практикам стали у пригоді здобутки українського словникарства 20-х років.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія Академії наук України. 1918–1923. Документи і матеріали. – К. : Наук. думка, 1993. – 542 с.
2. Смагін І. І. Шкільне суспільствознавство та підручникотворення з суспільствознавчих навчальних предметів у 20-і – 30-і роки ХХ століття / Ігор Іванович Смагін // Імідж сучасного педагога. – 2008. – № 5–6. – С. 111–115.
3. Авраменко В. І. Розвиток навчальної термінологічної лексики у процесі розбудови української системи освіти (кінець ХІХ ст. – початок 1930-х рр. ХХ століття) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Валентина Іванівна Авраменко. – Київ, 2003. – 173 с.
4. Бархударов С. Г. Русская советская лексикография за 40 лет / С. Г. Бархударов // Вопросы языкознания. – 1957. – № 5. – С. 31–45.
5. Виноградов В. В. О некоторых вопросах теории русской лексикографии / В. В. Виноградов // Вопросы языкознания. – 1956. – № 5. – С. 80–94.
6. Паламарчук Л. С. Українська радянська лексикографія (питання історії, теорії і практики) / Л. С. Паламарчук. – К. : Наук. думка, 1978. – 202 с.

7. Кочан І. Українське термінознавство 1940–1950-х років / Ірина Кочан // Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка". Серія "Проблеми української термінології". – 2011. – № 709. – С. 74–78.
8. Жосан О. Е. Тенденції розвитку шкільної навчальної літератури в Україні (20-ті – 80-ті роки XX століття) : [монографія] / О. Е. Жосан. – Кіровоград : Ексклюзив-систем, 2013. – 656 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Istoriiia Akademii Nauk Ukraini 1918–1923. Dokumenty i materialy [History of the Academy of Sciences of Ukraine. 1918–1923. Documents and Materials]. – K. : Naukova dumka, 1993. – 542 s.
2. Smagin I. I. Shkil'ne suspil'stvoznavstvo ta pidruchnykotvorennia z suspil'stvoznavchykh predmetiv u 20-i – 30-i roki XX stolittia [The School Social Science and Textbooks on the Social Science Subjects in 20th – 30th Years of the XX Century] / Igor Ivanovych Smagin // Imidzh suchasnogo pedagoga [The Modern Teacher's Image]. – 2008. – № 5–6. – S. 111–115.
3. Avramenko V. I. Rosvytok navchal'noi terminologichnoi leksyky u protsesi rozbudovy ukrains'koi systemy osvity (kinets' XIX sr. – pochatok 1930-x rr. XX stolittia) [The Evolution of Terminological Lexicon in the Development of the Ukrainian Educational System (the Late XIX Century – the Early 1930s of the XX Century) : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Valentyna Ivanivna Avramenko. – 2003. – 173 s.
4. Barkhudarov S. G. Russkaia sovetskaia leksikografiia za 40 rokov [Russian Soviet Lexicography for 40 Years] / S. G. Barkhudarov // Problemy lingvistyky [Linguistics Problems]. – 1957. – № 5. – S. 31–45.
5. Vinogradov V. V. [On Some Problems of the Theory of Russian Lexicography] / V. V. Vinogradov // Problemy lingvistyky [Linguistics Problems]. – 1956. – № 5. – S. 80–94.
6. Palamarchuk L. S. Ukrains'ka radians'ka leksykografiia (pytannia istorii, teorii i praktyky) [The Ukrainian Soviet Lexicography (on the History, Theory and Practice)] / L. S. Palamarchuk. – K. : Naukova dumka, 1978. – 202 s.
7. Kochan I. Ukrains'ke terminoznavstvo 1940–1950-kh rokov [The Ukrainian Terminological Science in the 1940–1950's] / Iryna Kochan // Visnyk Nats. un-tu "Lvivs'ka politekhnik". Seriiia "Problemy ukrains'koi terminologii" [Bulletin of the National University "Lvivska Polytechnics". Series "Problems of the Ukrainian Terminology"]. – 2011. – № 709. – S. 74–78.
8. Zhosan O. E. Tendentsii rozvytku shkil'noi navchal'noi literatury v Ukraini (20-ti – 80-ti roky XX stolittia) : [monografiia] [Trends in the Development of the School Educational Literature in Ukraine (20s – 80s of the XX Century)] / O. E. Zhosan. – Kirovograd : Ekslzyv-system, 2013. – 656 s.

Матеріал надійшов до редакції 16.08. 2013 р.

Жосан А. Э. Развитие отечественной школьной лексикографии в 20-х – 50-х годах XX века.

В статье представлены результаты историко-педагогического исследования проблем учебной лексикографии в Украине в 1920 – 1959 годах XX века. Рассматриваются основные направления становления и развития словаря как вида учебной литературы. Школьный словарь впервые рассматривается не только как объект языкознания и лексикографическое явление, но и как явление педагогическое; особое внимание уделяется его дидактическому потенциалу.

Zhosan A. E. The Development of the Domestic School Lexicography in the 20 – 50 Years of the XX Century.

This article deals with the problems of the scientific and methodical support of the school educational literature development. The author has attracted attention on the fact that modern scientists, like their predecessors, study a textbook mainly. They little explore such kinds of school educational literature, as a training manual, a chrestomathy, a workbook, a dictionary, etc. The author believes that the study of the school dictionary as one of the types of the educational literature is an important area of the modern research. The article presents the results of the historical and pedagogical research on the problems of the educational lexicography in Ukraine in the 1920 – 1959 years. The author has traced main trends of the formation and development of the dictionary as a type of the Soviet educational literature. The scientific methods of analysis, synthesis, description and comparison have been used in order to research the basic properties of a school dictionary. A school dictionary for the first time is considered not only as an object of the linguistics and lexicographical phenomenon, but as a pedagogical phenomenon, with the special attention paid to its didactic potential. According to the author, the Ukrainian dictionary has been the result of hard and fruitful work in lexicography. The majority of scientists have been convinced that the scientific terminology should be formed on ethnic grounds, while using the necessary borrowings from other languages. Author has concluded that the Ukrainian lexicography developed rapidly in the 20's and very slowly in the 30's – 50's. He has also analyzed the causes of that process.